İLİM İRFAN VE HİKMET

İnsanın Gelişme Süreci

Hikmet nazarı ile bakış

Ahmet TÜRKAN
MBA

Eylül - 2019

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

İnsanı insan yapan, diğer canlılardan ayıran özelliği öğrenme kabiliyeti, bu değerler ile birleştirip insan onuruna yakışan şekilde hareket etmesidir. Öğrendikleri ile amel etmesi, öğrendikleri ile iman etmesi insan olmanın, imtihana tabi tutulmanın ince noktasıdır. Oku emrine imtisal ederek okuyan, öğrenen insan olmanın diğer gerekleri olan ilim, bilim, kültür, eğitim, irfan ve neticede hikmet sahibi olması hedefine ulaşmanın yolunda kat ettiği merhaleler olup sonu yoktur. İnsan bu değerlere sahip oldukça daha derinliklere dalmakta, ilerledikçe yükselmekte ve değerine değer katmaktadır. Bu çalışmamız temel insani değerlerin kazanılmasında ilim, irfan ve hikmet yolcusunun adımları öncelikle kendime olmak üzere bu çalışmamızı okumak zahmetine giren herkese katkı sağlamasını umuyorum.

İLİM

İnsanın duyu vasıtaları ile elde ettiği veya Allah Tebarek ve Teâlâ'nın vahiy yolu ile doğrudan doğruya gönderdiği, içinde zan ihtimali bulunmayan yakını bilgi.

İslamî terminolojide ilim terimi; "bilgi" kelimesini karşılamak için kullanıldığı gibi, herhangi bir bilgi şubesini ifade için de kullanılır. Meselâ; kelâm ilmi, tefsir ilmi gibi. Keza, ilim ve bilgi terimlerinin bazen marifet kelimesiyle karşılandığı da bilinir.

Seyyid Şerif Cürcânî'ye göre ilim: "Gerçeğe ve vakıaya uygun düşen bilgi ve kanaattir" (Cürcani, et-Ta'rifat, Beyrut 1985, s. 160).

Cürcânî ilim için şu tarifleri de yapar: "İlim; bir şeyi olduğu gibi idrak etmektir. Bilgisizlik bilginin zıddıdır. Bilim, bilinenden gizlilik ve kapalılığın kalkmasıdır. İlim; nefsin, bir şeyin manasına ulaşmasıdır. Düşünen ile düşünülen arasında hususi bir alâkadır" (Cürcânî, et-Ta'rifat, s. 160, 167).

İlim, kesin olsun veya olmasın kavram (tasavvur) veya hüküm olarak mutlak manasıyla idrak etmektir. İlim; düşünme, fehmetme ve hayal etme manalarına da gelir" (Tahanevi, Keşşafü lstılahati'l-fünun, II, 1055).

İlim kavramının yanında çoğu zaman kullanılan marifet kavramı, daha hususi bir anlam taşır ve daha ziyade vasıtasız bilgiyi, sezişi, kalbî bilgiyi ifade etmek için kullanılır. İlim ahiret yolunu dosdoğru gösteren (kılavuz) bilgiler topluluğudur.

İnsanda ilmin ilk doğuşu; düşünmeden (basitçe), bir yol göstericiye başvurmadan elde edilir. İnsan, yaşı ilerledikçe sebeplerine başvurularak, düşünülerek, bir delille ilim elde etme yollarının var olduğunu anlar. Toplu olarak söylersek; birisi vasıtasız yolla doğrudan elde edilen ilim, diğeri vasıta ile elde edilen ilim vardır.

Vasıtasız ilim

Her insan kendi hususiyetleri ile kendi cinsleri arasında farklı ve ayrı yanlarıyla yaratılır. Tabii olarak var olan hususiyetleri bilmek, fertlere doğrudan, vasıtasız verilen bilgidir

(ilimdir). İnsan, açlık, susuzluk, keder, neşe, korku vb. duyguları, çocuk, süt emmeyi; kuş, uçmayı; balık, yüzmeyi doğrudan öğrenir. Siyah ve beyazına diğer renklerin aynı şey olmadığı ve bir çok şeyin mevcudiyeti vasıtasız olarak bilinir. Bu yolla genelde maddi şeyler görerek öğrenilir.

Vasıtalı ilim

Bu çeşit ilim ise genel olarak akıl ve his aracılığı ile öğrenilen ilimdir. Vasıtalı ilimler ise, maddi olmayan, veya mevcut olup dışta maddi şekli bulunmayan, fizik ötesi dediğimiz gayb aleminden fikir, zihin yoluyla öğrenilir. İnsanda bulunan beş duyu (görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma) ile maddi şeyler hakkında (duyular vasıtasıyla) bilgi edinilir. Bir şey görünce şekil, bir ses işitince ses, bir şey koklayınca koku, ağzımıza yiyecek alınca o şeyin tadı, bir şeye dokununca onun yumuşak ve sert oluşu vs. hakkında vasıtalı bilgiler ediniriz. Ancak hastalık halinde tatlı, acı gibi gelir. Tren ve başka araçla giderken yol geriye gidiyor sanırız. Bu gibi bazı istisnalar dışında, duyular aracılığıyla, düşünerek, zihni bilgiler ediniriz. Ayrıca inceleme ve araştırma yoluyla da şüpheleri gideren doğru bilgilere ulaşırız.

İlimler farklı bakış açılarına göre şu tasniflere ayrılabilir:

Şer'î ilimler

Peygamber efendimizin getirdiği ilim.

Şer'î olmayan ilimler

Maddi, dünyevi ilimler. Ayrıca dinî, aklî ve dünyevî ilimler olarak, veya zâhir, (dünya hayatını tanzim eden) bâtın (ebedî hayatı tanzim edici) ilimler olarak da kısımlara ayrılırlar.

İslâm akâidine göre insanın ilim elde etmesinin yolları üçtür

Havass-ı selime (sağlam duyu organları). Bunlar göz, kulak, burun, dil ve deri olmak üzere beştir. Bu duyu organları hastalıklardan uzak olduğu takdirde kendileriyle elde edilen bilgiye güvenilir.

Haber-i sadık (doğru haber). Bu ikiye ayrılır:

Mütevâtir haber: Yalan söylemek üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayacak kadar çok sayıda bir topluluğun vermiş olduğu haberdir. Bunda şüphe edilmez. Meselâ bugün Avustralya kıtasının varlığını gözlerimizle görmesek bile birçok kişi tarafından haber verildiği için tereddütsüz kabul ederiz.

Haber-i Resul: Allah tarafından gönderilen hak peygamberin vermiş olduğu haber ve söylemiş olduğu şeylerdir.

Akıl: İslâm dini akla büyük önem vermiş, onu ilim elde etme yollarından biri olarak kabul etmiştir. Bir şey akılla düşünmeden hemen bilinirse buna "bedîhî" denir. Düşünerek bilinirse "istidlâlî" denir

İslâm dini ilme, okumaya ve bilgiye büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s)'e inen ilk

vahiyde okumaktan, kalemden, eğitim ve öğretimden bahsedilir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir alakadan yarattı. Oku! İnsana kalemle yazı yazmayı öğretip ona bilmediklerin öğreten Rabbin sonsuz lütûf sahibidir" (el-Alak, 96/1-5).

İslâm, insanın yaratılışına uygun bir din olduğu için bütün müslümanlara ilmi farz kılmıştır. Her müslümanın dinî görevlerini yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile batılı birbirinden ayırt edecek kadar bilgi sahibi olması farzdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s): "İlim tahsil etmek her müslüman erkek ve kadına farzdır" (İbn Mace, Mukaddime, 17) buyurmuştur.

Tıb, hesap ve teknik gibi cemiyet için gerekli olan her türlü bilgiyi öğrenmek farz-ı kifayedir. Bu tür ilimler cemiyetin bazı fertleri tarafından öğrenilirse bu farz yerine getirilmiş olur. Fakat kimse öğrenmezse toplumun bütün fertleri Allah katında sorumlu olurlar.

Övünmek ve başkalarına karşı üstünlük taslamak için ilim öğrenmek ise mekruhtur.

İslâm kadar ilme önem veren başka bir din yoktur. Kur'an-ı Kerim'de sadece ilim kelimesi yüz beş defa zikredilir. Bu kökten gelen diğer kelimelerle birlikte bu sayı sekiz yüz elli dokuzu bulur. Ayrıca "akıl, fikir, zikr" gibi kelimeler Kur'an-ı Kerim'de çok zikredilir.

İslâm'a göre ilim ve hikmet müminin kaybolmuş malıdır; mümin, yerine ve söyleyene bakmaksızın onu nerede bulursa alır. Her fenalığın, hatta küfür ve şirkin de başı bilgisizlik ve cehalettir. Küfrün ne demek olduğunu bilen bir kimse kafir olmaz. Şirkin ne demek olduğunu bilen, başkalarını Allah'a ortak koşmaz, Allah'tan başkasına ibadet etmez. Bunun içindir ki Kur'an-ı Kerim'de "Sakın ha cahillerden olma" (el-En'âm, 5/35) buyurulmuştur. Kur'an-ı Kerîm'in açıkça ifade ettiğine göre "Kulları içerisinde Allah'tan ancak âlimler korkar" (el-Fâtır, 35/28).

Kur'an-ı Kerîm'de ilmin her çeşidi övülmüş, bilenlerle bilmeyenlerin bir olamayacağı açıkça belirtilmiştir: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? " (ez-Zümer, 39/9).

İslâm ilmin, âlimin ve ilim yolcusunun değerini yükseltmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de "Allah, içinizden iman edenlerle kendilerine ilim verilenlerin değerini yükseltir" (el-Mücadele, 58/15) buyurulur.

Peygamber efendimiz (s.a.s) de hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "İlim tahsil etmek maksadıyla bir yola giden kimseye Allah Teâlâ Cennet yollarından açar. Melekler, ilim ve tahsil edene karşı memnuniyetleri ve tevâzûları sebebiyle kanatlarını yere sererler. Göklerde ve yerde olan her şey, hatta su içindeki balıklar, âlim için Allah'tan rahmet diler. Âlimin, bilmeden ibadet eden kimseye üstünlüğü, on dördündeki ayın, görünen diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler ne altın ne de gümüş bırakmışlardır, onlar miras olarak sadece ilmi bırakmışlardır. Kim ilmi almışsa büyük ve değerli bir şey almış demektir" (Ebû Davud, İlm, 1).

"Kim ilim tahsil etmek için (evinden veya yurdundan) çıkarsa geri dönünceye kadar Allah yolundadır" (Tirmizî, İlm, 2).

"Alimler yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleridir. Onlar benim ve diğer

peygamberlerin vârisleridir" (Keşfü'l Hafâ, H. No: 1751).

İslâm'da ilim, Allah'ın rızasını kazanmak ve amel etmek için öğrenilir. Peygamber efendimiz (s.a.s), dualarında; "Allah'ım, bana öğrettiklerinle beni faydalandır; bana fayda sağlayacak ilim öğret, ilmimi artır" (Tirmizî, Daavât, 128); "Faydasız ilimden Allah'a sığınırım" (Tirmizî, Daavât, 68) buyururdu.

Görülüyor ki, dünya ve ahiret saadetinin anahtarı ilimdir. İlim amellerin en faziletlisidir. Yukarıdaki emir ve sözlerin ışığında İslâmiyet'le ilim birbirinden ayrılmaz iki şeydir demek mümkündür.

Dünya, ahiretin tarlası ve Allah'a giden yolun başlangıcıdır. Dünya düzenini ayakta tutmak için bildirilen bir takım düsturlar vardır. İşte bu dünyada insanların ekonomik, sosyal, dinî ve dünyevî bütün durumlarını düzenleyici ve insanları birleştirici kuvvet sadece ilim yoluyla kazanılır.

İlim, nefisleri helâk edici ahlaksızlıklardan temizler; insanları aydınlatarak güzel ahlâka kavuşturur ve ahiret yolunun aydınlanmasını öğretir. İlim, Allahü Teâlâ'nın kemâl sıfatıdır. Peygamberlerin ve meleklerin şerefi ilimden gelmektedir. Allah'ın huzuruna ilimle gidilir. İlim tek başına faziletin de kendisidir.

Âlim ise, bilmeyen kalabalığa gerçek ve doğru yolu gösterici olması bakımından "Rabbinden sana indirilen gerçekleri insanlara bildir" (el-Maide, 5/67) ilâhi emrine muhatap olan peygamberin izindedir.

İlmi Gizlemek

Âlimler sahip oldukları ilimleri başkalarına aktarmak zorunda mıdırlar? Başka bir deyimle, ilmi gizlemek, kınanan ve suç sayılan bir iş midir?

Kur'an-ı Kerîm'de bu konuda Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili olmak ve hükmü müslümanları da kapsamak üzere bazı ayetler nazil olmuştur. İmam Suyûtî "ed-Dürrü'l-Mensûr" isimli eserinde, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Muâz b. Cebel ve bazı sahabiler Yahudi bilginlerinden bir gruba Tevrat'taki bazı hükümleri sordular. Yahudiler bu bilgileri gizlediler ve haber vermekten kaçındılar. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: "İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayeti biz kitapta insanlara açıkça belirttikten sonra- gizleyenler var ya; işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edebilenler lânet eder. Ancak tövbe edip, durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıklayanlar başkadır. Onları bağışlarım; çünkü ben tövbeyi çok kabul edenim, çok esirgeyenim" (el-Bakara, 2/159-160).

Yahudilerin gizlediği bilgiler arasında recim cezası bulunduğu gibi, Hz. Peygamber (s.a.s)'in geleceğini bildiren haberler de bulunmaktadır Nitekim bir ayette şöyle buyurulur; "Onlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de (vasıflarını) yazılı buldukları o elçiye, o ümmi Peygambere uyarlar" (el-A'râf, 7/157).

Ancak İslâmî hükümleri gizlemekten vazgeçip de tövbe eden, Hz. Peygamber'e iman ederek gidişini düzelten ve Allah'ın Peygamberlerine vahyettiği şeyleri insanlara açıklayanlar

müstesnadır. Bunlar İslâmî hükümleri gizlemekten vazgeçtikleri takdirde Allah onların tövbesini kabul eder. Onları rahmet ve mağfiretine kavuşturur.

Ayet-i Kerime'nin hükmü yalnız Ehl-i kitaba değil; Allah'ın ayetlerini gizleyen ve şer'î hükümleri açıklamayan herkese şâmildir. Çünkü ayetin ifade tarzı usul âlimlerinin de dediği gibi özel sebebe bağlı olmaksızın genel anlam ifade eder.

Ebû Hayyân şöyle demiştir: "Açıkça anlaşılıyor ki, özel nüzul sebebi olsa bile ayetin umum manası, ehl-i kitap olsun, başkaları olsun ilmi gizleyen herkes hakkındadır. Ayet, Allah'ın dininden olup da yayılmasına ve duyurulmasına ihtiyaç duyulan herhangi bir ilmi gizleyen herkesi içine alır. Aşağıdaki hadis bu ayeti tefsir eder.

Hadiste şöyle buyurulur: "Kendisine bir ilim sorulup da bunu gizleyen kimseye kıyamet gününde ateşten bir gem vurulacaktır" (İbn Mâce, Hâkim).

Sahabiler de bu ayeti aynı şekilde anlamıştır. Ebû Hureyre'nin, şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer Allah'ın kitabındaki bir ayet olmasaydı, size hiç bir hadis rivayet etmezdim" Ebû Hureyre bundan ilmi gizleyenlerle ilgili olan ayeti okumuştur (Ebû Hayyân, el-Bahru'l Muhit, I, 454).

Diğer yandan bazı âlimler ilmi gizlemeye yol açacağı endişesiyle, yukarıdaki ayete dayanarak, Kur'an okuma karşılığında para almanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre ayet, hükümleri açığa vurmayı, yaymayı ve gizlememeyi emrediyor. Bir kimse. edası kendisine gerekli olan bir amel için ücret almaz. Namaz kıldığı için ücrete hak kazanamaması gibi. Çünkü namaz, Allah'a yaklaşmak için yapılan bir ibadettir. Bu yüzden namazı öğretmek karşılığında alınacak ücret caiz olmaz.

Ancak, sonraki (Müteahhirûn) âlimleri, ücret veya maaş alınmadığı takdirde dini görev ve çalışmaların ihmal edileceğini, dini tebliğin yaygınlaşamayacağını, ilmin giderek yok olacağını düşündüler ve dinî ilimlerin eğitim öğretim ve tebliğinde görev yapanların, bu hizmetleri karşılığında ücret alabileceklerine dair fetva verdiler.[1]

İnsanlığın ilim diye bugüne kadar övüp durduğu şey, ekseriyetle eşyanın bilgisini zihne nakletmekten ibâret kalmıştır. Hâlbuki bir ambarda üst üste eşya yığmak gibi bilgileri zihinde istiflemek, onların ziyan edilmesinden başka bir şey değildir. Zîrâ ilmin safhaları vardır ve onun ilk safhasında kalarak o bilgileri nefsânî menfaatlere alet etmek veya onun zâhirine, yâni kabuğuna takılıp kalmak, kişiyi gerçek huzur ve saâdete ulaştıramaz.

İlmin Hamallığını Yapma

Dolayısıyla ilim, sadece akıl ve zihin hamallığından ibaret kalmamalıdır. Bunun için ilmin hikmetle aydınlanmış bir gönül süzgecinden geçirilerek hazmedilmesi îcâb eder. Ancak bu takdirde ilim, bir üst safha olan "**irfân**"ın neşv ü nemâ bulacağı, âdeta bereketli bir toprak hâline gelir.
Cenâb-ı Hakk'a vâsıl etmeyen, tefekkürde incelik ve derinlik kazandırmayan, Rabb'in aşk ve muhabbetini tattırmaya yaramayan mâlumatlar, ancak kuru bilgi kalabalığından ibârettir. Şâir

[1] https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/ilim

Fuzûlî'nin dediği gibi:

Aşk imiş her ne var âlemde,
İlm bir kîl u kâl imiş ancak…

Ferîdüddîn Attar Hazretleri, meşhur eseri Tezkiretü'l-Evliyâ'da bir kıssa nakleder:

Bir gün bir âlim, Dicle kenarında karşıya geçecek bir gemi bulamaz. Bu esnâda talebelerinden Habîb-i Acemî gelir ve niçin beklediğini sorar.

Âlim:

"–Karşıya geçmek istiyorum, lâkin gemi yok!**"** der. Ârif biri olan Habîb-i Acemî ise:

"–Ey üstad! İlmin çok ise, hasedi gönlünden gider. Dünyadan kalben uzaklaş, iptilâları ganimet tut ve bütün işleri Hak'tan bil. Böyle olduğun takdirde ayağını suya vur ve geç.**"** der. Sözlerinin ardından da ayağını suya basıp karşıya geçer.

Âlim zât, talebesindeki bu hâli görünce ağlar ve kendinden geçerek yere düşer. Kendine gelince der ki:

"–Habîb, benim talebemdir. Su üstünden yürüyerek karşıya geçti, ben ise kıyıda kaldım. Eğer yarın Sırat köprüsünden de cümle halk geçip ben kalırsam hâlim nice olur?!**"**

Daha sonra bu âlim zât, Habîb-i Acemî'yi bulup kendisine; bu mertebeyi nasıl elde ettiğini sorar. Habîb ise şu veciz karşılığı verir:

"–Ey üstad! Ben gönül ağartırım; sen ise kağıt karartırsın!.."

İşte gönülleri Kur'ân ve Sünnet'in bilgisiyle, yâni hikmetle nurlanarak irfâna ermiş olanlar, hem kendilerinin hem de etraflarında bulunanların gönüllerini aydınlatırlar. Ebedî huzur ve saâdetin yolunu gösteren hidâyet kandilleri olurlar. Lâkin ilmini bu safhalara intikal ettiremeyen sığ idrakler, takılıp kaldıkları noktada kendilerini ne kadar bilgili zannetseler de, hayat ve kâinat muammâsındaki ilâhî sırları çözemezler…

Yunus Emre ilmin derinliğine inerek olaylara hikmet nazarı ile bakmayı bilmiştir.

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmezsin
Ya nice okumaktır

Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru ekmektir

Okudum bildim deme
Çok taat kıldım deme
Eğer Hak bilmez isen
Abes yere gelmektir

Dört kitabın mânâsı
Bellidir bir elifte

Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

Yirmi dokuz hece
Okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca
Mânâsı ne demektir

Yunus Emre der hoca
Gerekse bin var hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir…

İlim konusunda buraya gelmişken Mevlana'dan bahsetmemek olmaz.

Mevlana'nın eğitim hayatına bakıldığında iki yönünü görüyoruz: Mevlana'nın Şems'ten önceki ve sonraki hayatı. Şems'ten önce Mevlana, her âlim gibi zahiri ilimleri öğrenmiştir. Fıkıh ve kelamın üstadıdır. Yunan, Roma ve Hint felsefesini iyi incelemiş ve dinler tarihine de iyi vakıftır. Şems'ten sonra ise hayatında bambaşka bir sayfa açılmıştır. Zahiri bilimlerden, Bâtıni ilimlere geçmiştir. Kitapların ciltlerinden çıkıp ilahi nura ve gerçeklere ulaşmıştır.

Sultan Veled, babasının Şemsle buluşmasını Kurandaki Musa ile Hızır'ın buluşmasına benzetir. Yani, Musa'nın sahip olduğu bilgi daha ziyade dünyalıktı, oysa Hızır'ın bilgisi Allah tarafından verilen bilgidir. "Hızır" Arapçada yeşil demektir. "Yani Allah'tan gelen taze bilgileri veren kimse" demektir. İşte Mevlana, Şems'te bu ilmi bulmuş ve öğrenmiştir. Öğrendiği ledün ilminden sonra dünyalık bilgilerden elini eteğini çekip Allah'ın ebedi kaynaklarına ve aşkına sarılmıştır:

"Mutluyum ki artık dünyalık mutluluklardan kurtuldum,
Şarap içmeden sarhoşum ve mutluyum;
Eğer halim kimseye benzemiyorsa,
Bu gizli halim bana kutlu olsun!

İnsan sadece bu zahiri beyin ve bedenden ibaret değildir. Bilgi ve ilmi muhafaza eden bu fiziksel beyin sadece görsel nesneleri ve duyuları algılar; yani küçük aklı üretir. Evrensel aklı (akl-ı kül) üreten ise, insanın beyni değil ruhudur. Ünlü Alman pedagoji uzmanı Froebel şöyle der: "Eğitimin amacı insana cesaret vererek ve yol göstererek düşünebilen, şuur sahibi ve konuları kavrayabilen bir varlık haline getirmektir. Bunu yapmak için insanın iç yapısında mevcut olan mükemmel ve öz ilahi nizamını bilinçli şekilde seçmesi gerekir. Eğitim bu amaca hizmet etmelidir"

Ruh ne kadar geliştirilmişse evrensel akıl o derecede kuvvetlidir. Hikmet sahibi kimseler işte böyle bir akla sahiptirler. Onlar olayları daha olmadan algılayabilir; Allah'ın kudretini hisseder ve olayların mahiyetini anlayabilirler. Hikmet ilimle veya Allah'ın lütfuyla, ilimsiz de olabilir.

Mevlana'ya göre her şeyden önce gerçek ilim ve hikmet sahibi olmak için haram yememek gerekir:

Helal lokma ye ki, ilim elde edesin:

İlim ve hikmet helal lokmadan doğar,
Aşk ve zarafet de helal lokmadan doğar.
Lokmalar tohum ise, düşünceler onun ürünüdür,
Lokmalar eğer deniz ise, fikirler onun incileridir.
Ruhun özü ilimle genişler ve evrenselliğe ulaşır:

Ruhun milliyeti yoktur:

Ruh ilimle ve akılla dosttur,
Onun Türk ve Arap ile işi yoktur.

İlim ve hayal:

Hayal tek kanatlı, ilim ise çift kanatlı bir kuştur
Şüpheler zayıftır ve uçuşlara engel olurlar
Tek kanatlı kuş, çok geçmeden baş aşağıya düşer
Tekrar uçarsa da iki adım sonra düşer
Şüphelerden kurtulunca ilim doğar
İki kanatlı kuş olup tekrar uçar.
Mevlana ruhtaki birikmiş ilmin merkeze ulaşması için dua eder:

İnsanın ilmi denizden bir damla gibidir:

Allahım bana huzurundan bir damla bilgi verdin
Denizlerine kavuştur onu
Ruhumda bir damla ilim var
Vücudun toprağından ve rüzgârlardan koru onu.

Bilgi ruhsal amaç için yararlıdır:

Gönül dostlarının ilmi, onları yüceltir
Dünyalık insanlara ise yük olur
İlim ruha hitap edince dost olur
İlim, maddi isteklere yönelince yük olur.
Evrensel aklı tamah ve egolarla kirletmemek gerekir:

Tamah ilmi yok eder:

Tamahsızlık insanı âlim yapar,
Tamah ise ilmi saptırır ve zalim yapar.

Zeka Allah'ın gölgesidir:

Akıl Allah'ın gölgesidir, Tanrı ise güneştir,
Gölge O parlayan güneşe güç yetiremez.
Yani güneş çıkınca mumun değeri kalmaz.
Küçük akıl büyük akla teslim olur.
Gönül gözü açılanlar nurun yansımasını seyrederler:

İlim hikmetin kaynağıdır:

Bilgi Süleyman'ın mülkünün mührüdür
Bütün âlem şekil ise de özü ilimdir
Hikmeti arayan hikmetin kaynağı olur
O nedenliklerden ve tahsilden kurtulur.
Hikmet sahibinden hikmet öğren
Ondan ledün ilminin temelini öğren
Hikmeti arayan hikmetin kaynağı olur
Ve o tahsilden de sebeplerden de kurtulur
Hafızın defteri levh-i mahfuza dönüşür
Başta aklı onun hocası idiyse de
Şimdi ise akıl onun öğrencisi olur.
Akıl artık Cebrail gibi der ki ey Muhammed
Bir adım atsam beni yakar, yok eder.
Mana gözü açılan kimse bir zerrede bile Allah'ın ilahi nurunu görür:

Kimin gönlünde bir kapı açılırsa o her tanecikten güneşi görür, hisseder. Ruhu da görür. İki gözünü elleriyle kapatan kimse etrafı göremez ama her şey yine orada. Öteki âlem de mevcuttur, ama bu gönül gözü açık olan için geçerlidir.

Belirtilere ve taklitlere esir olan yüzlerce kimse yarı yolda kalıp hep şüphe içindedir. Taklit ve delil aramaları yüzünden kanatları saplanır kalır ve rahat uçamazlar. Şeytan onları şüphelere sevk ederek, körler gibi onları baş aşağı yere düşürür. Delillere bağlı olanların ayakları tahtadandır ve tahta ayakları algılamada zayıftır. Körlerin ayakları asalarıdır, sivri taşlara basıp da baş aşağı düşmesinler diye.

İnsan kendini tam olarak tanımadığı gibi başkalarını da hakkıyla tanıyamaz. Ancak gerçek tanıma yıllar sonra ortaya çıkar. Yani doğru empati yapamazlar.

Mevlana'nın şu hikâyesindeki gibi:

Bir gün bir dil bilgini kayığa binmiş ve kendi benliğini kayıkçıya göstermek için, "Sen hiç dilbilgisi okudun mu?" diye sormuş

Kayıkçı "Hayır" deyince bilgin: "Vay haline! Ömrünün yarısını heba etmişsin " demiş.

Kayıkçının kalbi kırılmış fakat hiç cevap vermemiş. Rüzgar kayığı bir girdaba sürüklemiş, Kayıkçı bilimciye

" Yüzmeyi biliyor musun?" diye sormuş. Bilgin: "Hayır, benden denizcilik sanatını bekleme" demiş.

“Vay haline ömrünü dilbilgisini öğrenmeye adamışsın. Ne var ki şimdi bu kayık batacak. Deniz de dilbilgisi değil, yok olma bilgisi gerekir (nahive değil mahv lazım). Eğer sen zaten yok olmuş isen, o zaman korkmadan suya dal, git” demiş.

Aşkın hedefi olan O Yaratıcı, tevhidin (tekliğin) sahibidir. Bu âlem ise çokluktan oluşmaktadır. Bu ikisi arasında ne gibi bir ilişki var; bunu çözmek bir hayli zordur. Mevlana’ya göre nasıl ki Firavun ve Musa arasında bir fark var ise, mana yolunu gösterenler arasında da bazı farklar vardır. Bu zıtlıklar çokluğun ürünü olup geçicidir. Vahdette bunlara yer yoktur. Çünkü orada hep teklik hâkimdir.

Sevgi evrensel aklın ürünüdür ve boş yere aşk tahtına oturmaz. Dünyalık akıl böyle bir aşka tutulmaz ancak maddeye yönelir. Maddi akıl ne bilsin gerçek aşkı, ancak güneş gibi olan akıl anlar bu gerçek aşkı. Hakiki aşk aklın ürünüdür, ama dünyalık akıl maddeye gönül bağlar. Yani maddeye esir olan akıl aslını unutur gider.

Akıl iki türlüdür: Birincisi çocukların okulda elde ettikleri bilgiden oluşan akıl; bu kitaplardan, hocalardan, düşüncelerden ve tekrarlardan ibaret olan bilgilerdir. Kavramlardan, bilimlerden ve yeni elde edilen bilgilerden oluşan akıllar da vardır. Böylece aklın başkalarına göre gelişir, ama yine de sana yük olur. Bilgi aramak için yakınlara, uzaklara gidilebilir ve elde edilen bilgiler hafızaya yerleştirebilir; ama bu bilgilerden geçen kişi kendisi levh-i mahfuz olur. İkinci akıl ise; Allah’ın vergisidir, onun kaynağı ruhtur. (M 4 / 1960)

Sonuç olarak Mevlana, beden ve ruhun birbirinden ayrıldığı gibi; ilmi de ikiye ayırır: Beynin ürünü olan bir damlacık maddi ilim ve ruha ait olan okyanus gibi manevi ilim.[2]

İRFAN

Bilmek, anlayış, tecrübe ve zekâdan ileri gelen zihnî kemal.

İkrar: Saklamayarak söyleme, açıkça söyleme, bildirme, benimseme, onama, kabul, tasdik. Onun için Kelime-i Şehadet dil ile ikrar kalp ile tasdikdir ki irfan tam manası ile anlaşılsın.

Fıkhi karşılığı: Esrar-ı İlâhiyeye, iman ve Kur'an hakikatlarına vukufiyet. İlim ile irfan ve ma'rifet arasında fark vardır: İlim, vech-i küllî ile, yani her vechesiyle bilmektir. İrfan ve marifet ise; vech-i cüz'î ile bilmektir. Bu cihetle Cenab-ı Hakk'a irfan ve marifet isnad olunmaz. Fıtrî istidat eseri olarak inceleyerek tefekkür edip bilmektir. Buna "İlm-i Ledün" ve İlm-i Rabbanî" de denir.

Tasavvufta irfana ve marifete baştan beri büyük önem verildiğinden tasavvufa, irfan yolu, ariflerin tuttukları yol, sufilere de arifler/urefa, ehl-i irfan, ehl-i marifet denilmiştir. Fakat tasavvufa dair yazılan eserlerde, özellikle ilk ve ana kaynaklarda daha fazla marifet (çoğulu: maarif) terimi kullanılmış, irfan kelimesi çok az kullanılmıştır.

İrfan/marifet kaynağı kalp/vicdan olan fıtri ve insani bir bilgidir. Fetvayı kalbinden iste, anlamına gelen hadiste irfana/insafa işaret edilmiştir. Günah ve kötülük kirinden arındırılmış, sahih itikat, ihlaslı ibadet ve dürüstlüğü esas alan bir ahlakla donatılmış, bezenmiş ve

[2] https://www.pusulahaber.com.tr/mevlana-ve-ilim-3190yy.htm

süslenmiş, saf/temiz kalp doğru bilgi verir. Bu bilginin doğruluğunu akıl da teyit eder. Zaman zaman bu nitelikteki bilgiye hads/sezgi, keşf ve ilham dendiği de olur.

İrfan/marifet ameli ve tecrübi bilgidir, amele ve ibadete dayanmayan soyut bilgiye irfan denmez. İrfanın başlangıç noktası amel, taat, ibadet, ahlak, edep, riyazet ve mücahededir. Sonu ise Hak Tealanın lütuf ve bahşettiği (hibe) bilgidir. İrfanın bir ucu kesbi, diğer ucu vehbidir. Nitekim, "Uğrumuzda mücahede edenlere (bize) ulaş(tır)an yollarımızı gösteririz." (Ankebut, 6) buyurulmuştur. Yani mücahede kuldan, yol gösterme Mevla'dandır. Kulun ihtiyaç duyduğu bu yola ilişkin bilgileri Hak Teala lütfeder, bildiğiyle amel edeni yüce Allah, bilmediği şeylerin bilgisine varis kılar.

Kainattaki bütün varlıklar, bütün zerreler Hak Tealanın varlığının, birliğinin, kudretinin, azametinin birer ayetleri, işaretleri ve delilleridir. Bunlardan her biri insana bilgi verir, Allah hakkında onu irfan ve marifet sahibi yapar. (Aynu'l-kudat, 55)

Sufi/veli dış âlemdeki varlıkları gözlemleyerek bunlar üzerinde düşünerek ve bunların hikmetlerini anlayarak Hakk'a dair irfan ve marifet sahibi olur.

İrfan Kelimesi yukarıda da belirttiğimiz gibi; bilme, anlama, sezme gibi derin anlamlar ifade eder. Bir anlamda gerçeğe ulaştırıcı güçlü seziş anlaşılır.

HİKMET NEDİR

İnsanı ilmin nihâî noktası olan mârifete eriştirecek "hikmet" nedir diye sorulacak olursa; hikmet, Kur'ân ve Sünnet'in şaşmaz hakîkatleridir. **"**Sen, Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et.**"** (en-Nahl, 125) âyet'i kerîmesinde ifâde buyrulan hikmetten maksat, müfessirlerce Kur'ân ve Sünnet olarak tefsir edilmiştir.
İlim şehrinin kapısı olan Hazret-i Ali (R.A): **"**Ruhlarınızı hikmetli sözlerle dinlendirin. Çünkü bedenler yorulduğu gibi ruhlar da yorulur.**"** buyurmuştur. Dolayısıyla insanın huzuru, ilim ve hikmetsiz gerçekleşemez. Ruhun sıkıntılarını bertaraf eden, onu dünyevî ihtirasların ve nefsani arzuların kıskacından kurtarıp huzur ve sükûna kavuşturan hakîkat incileri, hep hikmet cümlesindendir.

Hırs ve kaprislerin zehirli yemişleri olan nefsânî menfaatler, gönlün hikmette derinleşmesini engelleyen ve rûhânî hayata vurulan birer zincir mesâbesindedir. Bu zincirleri kırmadıkça Hakk'a varılamaz. Bundan dolayıdır ki kelime-i tevhîd, "**lâ ilâhe**" diye başlayarak evvelâ bu zincirlerden kurtulmak gerektiğini ifâde eder. Mü'min, ancak bu şekilde hakîkatin zirvesi olan Hakk'a kalben vâsıl olabilir.
Tasavvuf da, bu gâye ile telâkkî edilen bir ilimdir. Tasavvuf, nefsânî arzuları asgarîye indirerek rûhu inkişâf ettirme ve hikmette derinleşme gayretidir.

Aklın idrak sınırları dışında bulunan nice sırlar, hikmetle çözülür. Bu yönüyle hikmet, akla aczini de kavratır. Çünkü görebilen kimse için hikmet, perde ardındaki hakîkatlerden haber verir. Hikmet olmadan, nice sırlar gözlerden ve gönüllerden saklı kalır. Kâinat ancak hikmet nazarıyla temâşâ edilebilirse, gerçek güzelliğini ve hakîkatini gözler önüne serer.

İNSAN, İLAHİ SANATIN SERGİLENDİĞİ BİR VİTRİNDİR

Bütün varlıklarıyla kâinat, Cenâb-ı Hakk'ın sıfat tecellîleriyle meydana geldiğinden, sonsuz bir sırlar hazinesidir. Bu sırlar, kalbî arınma ve olgunlaşma nisbetinde idrakte tecellî eder. Bedenin gelişmesi ve hayâtiyetini devam ettirmesi için nasıl maddî gıdaya ihtiyacı varsa, ruh da mânevî gıdaya muhtaçtır. Çünkü ilâhî sırlar, bu gıdalanmanın derecesine göre kalplerde zuhûr eder. Hikmetle yoğrulan kalpler, zerreden küreye her zaman ve mekânda ilâhî kudret ve azamet tecellîlerini görerek mârifetullâh'a; ilâhî nîmet ve lutufları görerek de muhabbetullâh'a doğru yol alır.

Meselâ kokusuyla gönülleri, görünüşüyle gözleri mest eden bir güle baktığında onun ne kokusunda ne de görüntüsünde takılı kalır. Onun ötesine geçerek bu güzelliği kara toprağın bağrında yoktan var eden Yüce Kudret'i düşünür. Bir dağın içerisinden çağlayan ve her geçtiği yere bolluk ve bereket dağıtan suları gördüğünde Yüce Yaratıcı'nın azameti karşısında hiçliğini idrâk eder.

Varlıklar içinde insan da, ilâhî sanatın sergilendiği bir vitrindir. İnsan bir damla sudan Cenâb-ı Hakk'ın nasıl müstesnâ bir varlık yarattığını lâyıkıyla tefekkür edebilirse, Rabb'ine karşı duyduğu kulluk hisleri inkişâf eder.

Yine insan vücûdunda sergilenen muhteşem ilâhî kudret tecellîlerini ibretle seyredebilen bir doktor, ilm-i ilâhînin sonsuzluğu karşısında duyacağı hayranlıkla, hastasına Yaratıcı'sından ötürü tevâzu, şefkat, muhabbet ve hürmetle nazar edebilme fazîletine erer.

KAİNATI NASIL OKUYABİLİRİZ?

Gâfil bir insan, bir ressamın tabiatı taklit ederek yaptığı tabloları takdirle temâşâ ederken, kâinat ve onun Hâlık'ı karşısında aynı takdir hissini duymaz. Hikmetle yoğrulmuş bir kalbe sahip olanlar ise, ilâhî kudretin tabiatta vücûda getirdiği sonsuz hârikalarda ki güzelliklerin zevkine ererler. Sermâyesi aynı toprak olan bitkilerin rengarenk yaprak ve çiçeklerine, bunlarda ki menevişlere, ağaçların renk, koku, lezzet ve şekil de sonsuz farklılık arz eden meyvelerine, ancak bir iki haftalık ömrü olduğu hâlde, kelebeğin kanatlarında ki hârika desenlere nazar ederler ve bunların "**lisân-ı hâl**" denilen sırlı beyanları karşısında gönüllerindeki mârifetullah lezzeti ziyâdeleşir. Böyleleri için bütün bir kâinat, artık okunmaya hazır bir kitap gibidir.

İşte hikmete teşne olan gönüller, Cenâb-ı Hakk'ı kalpte tanıyabilme demek olan irfanda mesâfe katederler. Hikmetin tefekküründe yoğunlaşmadan, gerçek bilgiye, yâni mârifete ulaşmak mümkün değildir.[3]

[3] http://www.islamveihsan.com/ilim-hikmet-ve-irfan-nedir.html

BİLİM

Sözlüklerde ve ansiklopedilerde bilimin değişik tanımları vardır. Sanırım bu tanımların hiç birisi bilimi eksiksiz olarak açıklayamaz.

Aşkı binlerce yazar anlatmıştır. Gene de, her gün yeniden anlatılmaktadır ve insanoğlu var oldukça anlatılmaya devam edilecektir. Ama hiç birisi aşkı eksiksiz anlatamamıştır ve anlatamayacaktır. Belki bilim de böyledir; onun eksiksiz bir tanımı yapılamaz. Ancak, bir temele dayanabilmek için, bir yerden başlamak iyi olacaktır. Yazımıza İlim, irfan ve hitmet konuları ile başlamış idik. İlim, irfan ve hikmet hep iki kanatlı insanın manevi kanadına işaret ediyordu, diğer kanadın da açıklanarak bilim yolu ile kanatları sağlam tutup manevi iklimlerde doğru yol almak lazımdı. Bilim muhtevası doğru anlaşılır hata ve ön yargılardan arıdırılabilir ise insanın kemale ermesi gerçekleşebilir. Bunun dışımda insan eksik kalır ve kanatlarından biri arızalı demektir.

TDK sözlüğünde bilim şöyle tanımlanıyor:

Bilim; Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi.
Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi.
Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci.
Bilim ile uğraşan bir kişinin bu tanımları yeterli bulmayacağını söylemeye gerek yoktur. Bu nedenle, bilimin eksiksiz bir tanımını yapmaya kalkışmak yerine, onu açıklamaya çalışmak daha doğru olacaktır.

İnsan doğaya egemen olmak ister!

Derler ki insanoğlu varoluşundan beri doğayı bilmek, doğaya egemen olmak istemiştir. Bu nedenle, insan varoluşundan beri doğayla savaşmaktadır. Son zamanlarda, bu görüşün tersi ortaya atılmıştır: İnsan doğayla barış içinde yaşama çabası içindedir. Bence bu iki görüş birbirlerine denktir. Bazı politikacıların dediği gibi, sürekli barış için, sürekli savaşa hazır olmak gerekir.
Gök gürlemesi, şimşek çakması, ayın ya da güneşin tutulması, hastalıklar, afetler, vb. doğa olayları bazen onun merakını çekmiş, bazen onu korkutmuştur.

Öte yandan, bu yaklaşım, insanı, doğadan korkusunu yenmeye ve merakını gidermeye zorlamıştır. Korkuyu yenebilmenin ya da merakı gidermenin tek yolunun, onu yaratan doğa olayını bilmek ve ona egemen olmak olduğunu, insan, önünde sonunda anlamıştır. Peki, insanoğlunun doğayla giriştiği amansız savaşın tek nedeni bu mudur? Başka bir deyişle, bilime olan ihtiyacı, insanoğlunun gereksinimleri midir?

Elbette korku ve merakın yanında başka nedenler de vardır. İnsanın (toplumun) egemen olma isteği, beğenilme isteği, daha rahat yaşama isteği, üstün olma isteği vb. nedenler bilgi üretimini sağlayan başka etmenler arasında sayılabilir. İnsanın korkusu, merakı ve istekleri hiç bitmeden sürüp gidecektir. Öyleyse, insanın doğayla savaşı (barışma çabası) ve dolayısıyla bilgi üretimi de durmaksızın sürecektir.

Bilim neyle uğraşır?

Bilimin asıl uğraşı alanı doğa olaylarıdır. Burada doğa olaylarını en genel kapsamıyla algılıyoruz. Yalnızca fiziksel olguları değil, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. bilgi alanlarının hepsi doğa olaylarıdır. Özetle, insanla ve çevresiyle ilgili olan her olgu bir doğa olayıdır. İnsanoğlu, bu olguları bilmek ve kendi yararına yönlendirmek için varoluşundan beri tükenmez bir tutkuyla ve sabırla uğraşmaktadır. Başka canlıların yapamadığını varsaydığımız bu işi, insanoğlu aklıyla yapmaktadır.

Bilimin gücü

Bilim, yüzyıllar süren bilimsel bilgi üretme sürecinde kendi niteliğini, geleneklerini ve standartlarını koymuştur. Bu süreçte, çağdaş bilimin dört önemli niteliği oluşmuştur: çeşitlilik, süreklilik, yenilik ve ayıklanma. Şimdi bunları kısaca açıklamaya çalışalım.

Çeşitlilik

Bilimsel çalışma hiç kimsenin tekelinde değildir, hiç kimsenin iznine bağlı değildir. Bilim herkese açıktır. İsteyen her kişi ya da kurum bilimsel çalışma yapabilir. Dil, din, ırk, ülke tanımaz. Böyle olduğu için, ilgilendiği konular çeşitlidir; bu konulara sınır konulamaz. Hatta, bu konular sayılamaz, sınıflandırılamaz.

Süreklilik

Bilimsel bilgi üretme süreci hiçbir zaman durmaz. Krallar, imparatorlar ve hatta islam hariç diğer dinler yasaklamış olsalar bile, bilgi üretimi hiç durmamıştır; bundan sonra da durmayacaktır.

Yenilik

Bir evrim süreci içinde her gün yeni bilimsel bilgiler, yeni bilim alanları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bilime, herhangi bir anda tekniğin verdiği en iyi imkanlarla gözlenebilen, denenebilen ya da var olan bilgilere dayalı olarak aklın kurallarıyla geçerliği kanıtlanan yeni bilgiler eklenir.

Ayıklanma

Bilimsel bilginin geçerliği ve kesinliği her an, isteyen herkes tarafından denetlenebilir. Bu denetim sürecinde, yanlış olduğu anlaşılan bilgiler kendiliğinden ayıklanır; yerine yenisi konulur.

Bu noktada şu soru akla gelecektir. Sürekli yenilenme ve ayıklanma süreci içinde olan bilimsel bilginin doğruluğu, evrenselliği savunulabilir mi? Bu sorunun yanıtını verebilmek için, bilimsel bilginin nasıl üretildiğine bakmamız gerekecektir. Sanıldığının aksine, bilimsel bilgi üretme yolları çok sayıda değildir; yalnızca iki yöntem vardır.

Bilimsel bilgi nedir?

İnsan denen varlığın çok değişik tanımlarından birisi der ki “insan, bilen varlıktır”. İnsanın bilebilmesi için, öncelikle, bileceği bilginin var olması gerekir. Bu konu İslami kaynaklarda ilim olarak belirtilmiş ve bilimin temeli aslında ilim başlığında verilmiştir. Bilim konusunu ayrı başlıkla açıklamak istememizin anlamı pozitif bilgi manasındadır. Bilim konusuna bu bağlamda bakıp açıklamalarımızı şekillendireceğiz. Bilgi doğada kendiliğinden oluşmuyor. Bilgiyi insan üretiyor. Bilimin asıl uğraş alanı doğa olaylarıdır. İnsanoğlu, doğaya egemen olmak istiyor, doğal güçleri denetim altına almak ve yönlendirmek istiyor. Doğal afetleri önlemek, hastalıkları yok etmek, refah içinde yaşamak istiyor. Bunun için, varoluşundan beri tükenmez bir tutkuyla

ve sabırla uğraşmaktadır. [Bu uğraş, üstünde yaşadığı dünyayı onarılamayacak biçimde tahrip ediyor da olabilir.] Geçen bunca zaman içinde, bilgi üretme sürecinin belirli araçları, yöntemleri ve denetim mekanizmaları oluşmuştur. Konuyu daha iyi açabilmek için, şu sorulara yanıt aramalıyız.

- Bilgi neyle üretilir?
- Bilgi nasıl üretilir?
- Doğru bilgi nedir? Yanlış bilgi nedir?
- Bir bilginin doğruluğuna ya da yanlışlığına kim, nasıl karar veriyor?

Şimdi bunlara kısa yanıtlar vermeye çalışalım. Kısa diyoruz, çünkü bunların her birisi için düşünürler ciltler dolusu sözler söylemişlerdir.

Bilgi üretmek için kullandığımız iki önemli aletimiz vardır: dil ve mantık. Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil, düşünmenin ve bilgi üretmenin de 'olmazsa olmaz' aletidir. Binlerce yıllık bir süreç sonunda, akıl yürütme sanatı dediğimiz mantığın kesin (matematiksel) kuralları oluşmuştur. Başlangıç olan Aristoteles Mantığı'nın taşıyıcı ortamı (media) dil olduğu gibi, Matematiksel Mantık, Boole Mantığı, Sembolik Mantık gibi adlar alan ve değişik versiyonlara ayrılan biçimsel mantığın taşıyıcı ortamı da dildir. Çünkü, biçimsel mantık kendine özgü işaretleri kullanır ve o işaretler koleksiyonu bir dildir. İlk vahiy, ilk ayet

"Yaratan Rabbinin adıyla oku" mealindeki ayet-i kerimenin geçtiği sureye "İkra' suresi" de denir.

Alâk suresinde okumanın öğrenmenin üstünlüğü, insanın yaratılışı, kalemin özelliği, bunların insana Allah Tealâ'nın ihsanı olduğu, insanın bunları düşünüp Rabbine itaat etmesi gerektiği; aksi halde azaba düçar kalacağı anlatılır. Demek ki yaratılışımız ile ilim ve bilime müştak yani yatkınlık ile gönderildik. Şimdi bilimi kendi anlamı içinde açıklamaya devam edelim.

Çoğu kişinin sandığının aksine, bilgi üretme yöntemlerimiz çok fazla değildir. Yalnızca iki yöntemimiz vardır: Tümdengelim ve tümevarım.

Tümdengelim

Tümdengelim (akıl yürütme), tümel bir önermeden tikel önerme çıkarma eylemidir. Misalen, fizikte genel çekim yasasını biliyorsanız, uzaya fırlatacağınız bir uydunun istenen yörüngeye oturması için, nereden, hangi hızla, hangi eğimle fırlatılması gerektiğini de hesaplayabilirsiniz. Tümdengelimi en etkin kullanan bilim dalı matematiktir. Tümdengelimde kritik bir noktayı vurgulamak gerekir. $p \Rightarrow q$ (p önermesi q önermesini gerektirir) bir akıl yürütmedir. Tümdengelimin bu basit çıkarım kuralı, p öncülünün doğru olup olmadığını araştırmaz. p öncülünün doğruluğunu göstermek mantık bilim dalının değil, ilgili başka bilim dallarının işidir. O yalnızca, "p doğru ise q da doğrudur" der. Örneğin, "Bu bardaktaki sıvı su ise, içinde hidrojen ve oksijen atomları vardır." önermesi mantık açısından doğrudur. Ama o bardak içindeki sıvının su olup olmadığı sorusunu yanıtlamak mantığın değil, kimya biliminin işidir.

Bu kritik nokta nedeniyle, bazı düşünürler tümdengelimi bilimsel bilgi üretme aracı olarak kabul etmez. Ancak, p öncülünün doğruluğunu garanti edebildiğimiz zaman, tümdengelim yöntemi daima doğru sonuca ulaşır. Bu niteliği ile tümevarım yönteminden daha kesindir. Başka bir bakış açısına göre, tümdengelimi ortadan kaldırdığımızda, mantığın, yani akıl

yürütme sanatının da ortadan kalktığını görürüz. Deney ve gözlemlerden genel sonuçlara ulaşmak için bile tümdengelimin akli yöntemlerine ihtiyacımız vardır.

Dolayısıyla, deney ve gözlemin yapılamadığı zamanlarda akıl yürütmeyle bilgi üretirken; yani $p \Rightarrow q$ akıl yürütmesini kullanırken, p öncülünün doğruluğunu garanti edebilmeliyiz.

Tümevarım

Tümevarım, tikel önermelerden tümel önerme oluşturma yordamıdır. Felsefi deyimiyle öznelden nesnele geçiştir. O, gözlem, deney, hesap vb. yollarla bir doğa olayının genel yasasını kurmaya çalışır. Tümevarım ilkesi bilim ve teknikte, başlıca bilgi üretme aracı olmuştur ve bu işlevini sürdürmektedir. Fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilimlerde edindiğimiz doğanın bilgilerini tümevarım yöntemine borçluyuz.

Bilimsel Bilginin Oluşumu

Bilgi üretme yöntemlerini doğru kullandığımız zaman doğru bilgilere ulaşacağımız açıktır. Ama bu süreçlerin doğru işlediğini nasıl anlayacağız? Yüzyıllar süren bilgi üretme sürecinde, bilim, kendi niteliğini, geleneklerini ve standartlarını ortaya koymuştur. Bu süreçte, çağdaş bilimin dört önemli niteliği oluşmuştur: çeşitlilik, süreklilik, yenilik ve ayıklanma. Bizi doğru bilgiye ulaştıran bu dört niteliktir. Bunları kısaca yukarıda açıklamıştık.

Bilgiyi Doğrulamak

Deney, gözlem veya akıl yürütmeyle üretilen bir bilgi, bilimsel bilgi havuzuna girer. O havuz dergiler, kitaplar, sempozyumlar, konferanslar, konuşmalar gibi her türlü yayın ve iletişim araçlarıyla gelen bilgilerden süzülerek oluşur. Bilimsel bilgi havuzuna giren her bilgi, o andan itibaren daima dünyadaki herkesin denetimine (şüphesine) açıktır. Bilgi havuza girerken nasıl üretildiği de belli olmalıdır. Nasıl üretildiği belli olmayan söylemler bilimsel bilgi havuzuna giremez. Her isteyen o yöntemleri şüpheyle inceleyebilir. Deney ve gözlemleri tekrarlayarak doğru olup olmadığını denetleyebilir. Deney ve gözlemlerden çıkarılan sonuçların mantık açısından doğru olup olmadığı, bilinen öteki bilgilerle çelişip çelişmediği denetlenir.

Bunu başka türlü söyleyelim. Deney, gözlem veya akıl yürütmeyle bilgi üretme süreci tekrarlanabilir olmalıdır. Yani sizin, bilimsel bilgi diye havuza koyduğunuz bilgiyi, aynı yöntemlerle başkaları da üretebilmelidir. Aynı deney ve gözlemi tekrarladığında aynı sonuçların (veri, data) çıktığını görebilmelidir. Mesela, siz bir embriyonun gelişimini gözlemleyip bir takım sonuçlara ulaştıysanız, aynı deneyi aynı koşullarda başkaları da yapıp aynı sonuçlara ulaşmalıdır. Verilerinizin yanlışlığı, nitelik veya nicelik olarak yetersizliği ortaya çıkarsa, ya da elde edilen verilerden vardığınız yargıda mantıksal hata varsa, yanlışınız hemen ortaya çıkar ve dolayısıyla ürettiğiniz bilgi havuzda barınamaz. O tür bilgiler kendiliğinden dışarı atılmış olur. Burada bilimsel bilgiyi güçlü kılan nokta şudur. Bir bilginin bilimsel bilgi havuzuna girmesine engel olabilecek hiçbir otorite yoktur. Aynı şekilde, bir bilginin havuzdan atılmasına karar veren bir otorite de yoktur. Yanlışlığı gösterilen bilgiye kimse itibar etmez, kimse onu kullanmaz, kendiliğinden değerini yitirmiş olur.

Bunun bir istisnası, doğruluğu tahmin edilen, ama ispatlanamayan “conjecture” (tahmin) lerdir. Conjecture havuza girmeye aday bir bilgidir; bir anlamda bir sorudur. O soruyu yanıtlamak için

ilgili bilim adamları kolları sıvayıp işe koyulur. Bazan "conjecture" un doğruluğu ya da yanlışlığı hemen ispatlanabilir. Bazen da on yıllar hattâ yüz yıllar boyunca ispatlanamayabilir. Uzun süre ispatlanamayan "conjecture" lar, çoğunlukla önemli yan ürünler verirler. Onu doğrulamak ya da yanlışlamak için çalışan bilim adamları, araştırmaları esnasında ortaya çıkan ama ondan çok farklı olan yeni bilgiler elde edebilirler. Matematikte ve fizikte bunun pek çok örnekleri vardır. Fermat problemi, Röntgen ışınları buna iyi örnek oluştururlar.

Bütün bu söylediklerimiz, bilimsel bilgi havuzundaki bilgilerin yenilenme ve ayıklanma sürecidir. Bilimin gücü buradan gelir. Daima denetleniyor, ayıklanıyor, çeşitleniyor ve yenileniyor. Ama bu sürece, bilgi üretiminin kendisinin apaçık yöntemleri dışında hiçbir güç etki edemiyor.

Tabii, depremler, su baskınları vb. tekrarlanamayacak ya da deneyi yapılamayacak doğa olayları vardır. O durumlarda tümevarım değil, tümdengelim (akıl yürütme) kullanılacaktır. Örneğin, gelecekteki bir depremin konumunu, şiddetini, yapabileceği tahribatı vb. tahmin ederken, $p \Rightarrow q$ akıl yürütmesini kullanacağız. Bu iş için, önceki depremlerle mukayese ederek p öncülü için iyi bir tahmin yapmak düşünülebilecek yollardan birisidir. Ama, bunun bir tahmin, bir olasılık olduğunu, gerçeğe uymayabileceğini daima biliyor olacağız.

Bilimsel Teori Nedir?

Bir paradigma içinde bir bilgi üretmek ile var olan paradigmaların dışına çıkıp yeni bir teori oluşturmak arasında büyük fark vardır. Bilimsel teori oluşturma olgusunu astronomi ve fizikteki gelişmelerle açıklamaya çalışalım.

İnsanoğlu varoluşundan beri gök cisimlerinin hareketlerini merak etmiş, onları gözlemiştir. Babil, Mısır ve Helen uygarlıklarının evrenin yapısını anlamak için büyük çaba harcadıkları bilinir. İznik (Nikea) doğumlu Hipparkos (M.Ö. 190-120) yüzlerce yıldızdan oluşan bir katalog derlemiş ve yıldızları parlaklıklarına göre altı sınıfa ayırmıştır.
İskenderiyeli Batlamyus [Klaudyos Ptolemayos (MS ~85-165)], uzun yıllar süren gözlemlerden sonra, bir evren modeli oluşturmuş; geniş astronomik ölçüm cetvelleri ve bir yıldız kataloğu hazırlamıştır. Büyük Bileşim (Arapça: Kitab el Macisti, Latince: Almagest, Yunanca: Mathematike Syntatksis) adıyla bilinen bu eser Yunan ve Babil uygarlıklarının gökbilim bilgilerinin bir derlemesidir. Derlemenin çoğu kendisinden önce yaşamış olan Hipparkos'a dayanır. Batlamyus, Dünya merkezli (geocentric) bir Güneş Sistemi modeli önermiştir. Bu model, Nicholas Copernicus (1473 - 1543) 'in güneş merkezli (heliocentric) modeline dek 15 asır boyunca Batı ve İslam dünyalarında geçerli model olarak kabul edilmiştir.

Batlamyus'tan sonra Copernicus'a gelene kadar, elbette gök cisimlerini gözleyen yüzlerce bilim adamı vardır. Örneğin, Abdurrahman el- Sûfi (903-986) ve Uluğ Bey (1395-1449) yaptıkları gözlem sonuçlarını kataloglar halinde yazmışlardır. Bu kataloglar, gök haritasında gezegenlerin ve diğer yıldızların koordinatlarını yılın zamanlarına bağlı olarak belirten verilerden (data) ibarettir. Henüz gezegenlerin güneş etrafında elips yörüngeler çizdiğinin bilinmediği çok eski zamanlardayız. O veriler gözlemcilerin bize iletmek istedikleri bilgiyi (conjecture, teori) içerir. Binlerce veriden oluşan bir katalog önümüze konulursa, çoğumuz ondan hiçbir şey anlamayız. O nedenle, gözlemci, yaptığı gözlemlerin içerdiği bilgiyi yorumlayıp, kısa bir mesaj halinde bize sunar. Bize sunulan kısa mesaj bir teori'dir. Gerçekten, Batlamyus, kataloğun içerdiği verileri yorumlamış ve dünya merkezli (geocentric)

evren modelini kurmuştur. Bu teori, yanlışlığı ispat edilene (falsification) kadar geçerli kalacak bir teoridir.

Batlamyus'un geocentric evren teorisi Copernicus'a kadar ayakta kaldı. Copernicus, kendisinden önce yapılan gözlemlere, teleskopla yaptığı kendi gözlemlerini de katarak, Batlamyus'un teorisini çürüttü ve güneş merkezli (heliocentric) evren modelini kurdu. Bu modelde, gezegenler güneş merkezli çember yörüngeler çizer. Bu da bir teoridir ve yanlışlığı ispat edilene kadar geçerli olacaktır. Ama, kendisinden önce var olan geocentric evren modelini çöpe attı. Bilimde, aynı konudaki farklı iki teori eşzamanlı yaşayamazlar. Yeni teori ortaya çıkınca eski teorinin hükmü kalmaz. Bu özelik, bilimi sanattan farklı kılan başlıca niteliklerinden birisidir.

Çok geçmeden Johannes Kepler (1571-1630), bütün gözlem sonuçlarını yeniden yorumlayarak, gezegenlerin güneş odaklı birer elips yörüngelerde dolaştıkları görüşünü ortaya koydu. Bu da bir teoridir ve Copernicus'un dairesel yörünge teorisini çöpe atmıştır. Bu teoriyi kullanarak, gezegenlerin ne zaman nerede olduklarını hesaplayabiliyoruz. Teori, şimdi yeniden yapılan her gözlem sonucuyla uyuşuyor. Buna ek olarak, Newton Mekaniği ile tam uyum halindedir. Newton'un gravitasyon kanunlarından yörüngeler hesaplanabilmektedir. Başka bir deyişle, Newton Fiziği içinde Kepler'in teorisi matematik diliyle ispatlanabilir duruma gelmiştir.

Galileo ve Newton'un kurdukları klâsik mekanik kuvvet ve hareket arasındaki ilişkiyi inceler ve gravitasyonu basit bir matematik formülle açıklar. Bu noktadan sonra, fiziğin iki yöne ayrıldığını görüyoruz: Bir tarafta Görelilik Kuramı (özel ve genel), öteki tarafta Kuantum Fiziği ve İstatistiksel Fizik. Bunlar birbirleriyle sıkı ilişkileri olması gereken iki ana kuramdır. Özel Görelilik Kuramının matematiksel dayanağı Poincaré, Lorentz ve Minkowski tarafından verilmiş, bu geometrinin fiziksel yorumu Einstein tarafından yapılmıştır. Genel Görelilik Kuramı ise Einstein ve Hilbert tarafından kurulmuştur. Özel Göreliliği içeren Genel Görelilik Kuramı gravitasyonu bir kuvvet olarak değil, uzayzamanın eğriliği olarak açıklar. Evreni kavrayışımızı kökünden değiştiren Görelilik ve kuantum fizikleri 20.yüzyılın en büyük bilimsel bulguları arasında sayılmakla kalmaz, her biri kendi alanındaki fiziksel fenomenleri şaşırtıcı duyarlıkla belirlerler, ama bir o kadar da birbirlerinden farklıdırlar.[4]

İlim, Bilim İrfan Hikmet Üzerine Yorumlar

Buraya kadarki açıklamalarımızda İlim, irfan ve Hikmet dedik, Bilim konusunu katmadan geçmek istemedik.

Bilim konusunun İlim, irfan ve hikmet yolundan farklı olduğunu görüyoruz. İlim, irfan ve hikmet insanın manevi yönüne hizmet ederken Bilim tarafının maneviyatla ilgilenmediğini görebiliriz. Soruları ve cevapları manevi konuların tamamen dışında olmakla birlikte ilim ve bilim bağlamında insanın hem dünyasını hem ahiretini aynı minval üzere birleştiremez miyiz? Elbette bu mümkün, Çünkü Kur'an bize kainatı okumamızı emrediyor. Kur'anın her bir ayetinin mucize olması ve bunun bilime bakan ayetlerinin ispat edilmiş olması aslında bilimin manevi yönüne açıkça işaret ettiğini bize göstermektedir. Bazı örneklerle konumuzu açıklamakta fayda vardır.

[4] http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/bilim/BilimselBilgi.html

1. "Allah O'dur ki, gökleri dayanak olmaksızın yükseltti." *(Ra'd, 13/2)* ayeti göklerin dağlar sayesinde ayakta duruyor hurafesini ortadan kaldırmıştır.

2. Kur'an-ı Kerim'de evrenin yaratılışı şöyle açıklanır: **"O gökleri ve yeri yoktan var edendir."** *(En'am, 6/101)* bu ayet şimdiki ilim dünyasının ulaştığı son nokta olan *-tüm evrenin zaman ve mekan boyutlarıyla bir sıfırdan, büyük bir patlamayla ortaya çıktığı-* gerçeğini 1.400 sene evvel haber vermiştir.

3. Kainatın daima genişlediği artık ilim ve bilim dünyasının kabul ettiği bir ilmi buluştur. Buna Kur'an şu ayetiyle işaret etmektedir.

"Biz göğü büyük bir kudretle bina ettik. Ve şüphesiz biz onu genişleticiyiz." *(Zariyat, 51/47)*

4. XX. asrın bir buluşu da her yıldız ve gök cisimlerin bir yörüngede durduğu gerçeğidir. Bu duruma Kur'an işaret ediyor:

"Geceyi, gündüzü, Güneşi ve Ay'ı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzüp gidiyor." *(Enbiya, 21/33)*

5. Güneşin sabit olarak durduğu zannedilirdi. Oysa Kur'an güneşin sabit değil, aksine daima hareket eden ve belirli bir hızla ilerleyen bir gök cismi olduğunu söylüyordu. Ve asırlar sonra da ilim onu tasdik edecekti. Şöyle ki;

"Güneş de kendisi için tespit edilen bir karar yerine doğru akıp gitmektedir. Bu üstün ve güçlü olan bilenin takdiridir." *(Yasin, 36/38)*

Kur'an'daki Jeolojik Mucizeler

Karaların Azalması

Yüce Allah on dört asır önce indirdiği Kur'an-ı Kerim'de kendi yaratışıyla ilgili bazı sırları haber vermektedir. Bu sırlar hem Kur'an'ın Allah sözü olduğunu kanıtlamakta hem de doğa bilimlerindeki gelişmenin önünü açmaktadır.

"Onlar görmüyorlar mi ki, gerçekten biz arza geliyor ve onu çevresinden eksiltiyoruz..." *(Rad, 13/41)*

"... Fakat simdi, bizim gerçekten yere gelip onu etrafından eksiltmekte olduğumuzu görmüyorlar mi?.." *(Enbiya, 21/44)*

Küresel ısınmayla birlikte kutuplardaki buz tabakaları erimekte ve okyanuslardaki deniz suyu seviyesi yükselmektedir. Artan su miktarı da daha fazla karayı kaplamaktadır. Deniz kıyıları sular altında kaldıkça, yeryüzünün toplam yüz ölçümü veya kara miktarı da azalmaktadır. *(Dr. Mazhar U. Kazi, 130 Evident Miracles in the Qur'an, Crescent Publishing House, New York, USA, 1998, s. 115)*

Ayetlerde geçen **"onu çevresinden eksiltiyoruz", "etrafından eksiltmekte olduğumuz"** ifadelerinin de deniz kıyılarının sularla kaplanmasına işaret ediyor olması muhtemeldir.

New York Times gazetesinde bu konu ile ilgili yer alan bir haber şöyledir:

"Geçen yüzyıl boyunca, yeryüzünün ortalama yüzey ısısı bir fahrenheit kadar yükseldi, ısınma oranı da son çeyrek yüzyılda artış gösterdi. Bilim adamları, 1950 ve 1960'ların denizaltı verilerini 1990'ların gözlemleri ile karşılaştırdılar ve Kuzey Kutbu havzasındaki buz tabakasının % 45 oranında inceldiğini ispatladılar. Uydu görüntüleri, bölgeyi kaplayan buzların boyutlarının geçtiğimiz yıllarda önemli ölçüde azaldığını göstermektedir." *(www.planetwaves.net/polar_NYT.html; New York Times, August 19, 2000)*

XX. yüzyıl sonlarında elde edilen bulgular, Enbiya Suresi'nin 44. ve Rad Suresi'nin 41. ayetlerindeki hikmetleri anlamamıza yardımcı olmuştur.

Kıtaların Sürüklenmesi

Yer kabuğu kendisinden daha yoğun olan manto tabakası zeminde adeta yüzer gibi hareket etmektedir. İlk olarak XX. yüzyılın başlarında *Alfred Wegener* isimli Alman bir bilim adamı, yeryüzündeki kıtaların dünyanın ilk dönemlerinde bir arada bulunduklarını, daha sonra farklı yönlerde sürüklenerek birbirlerinden ayrılıp uzaklaştıklarını keşfetmiştir.

Yeryüzündeki kara parçaları yaklaşık beş yüz milyon yıl önce birbirlerine bağlılardı ve Pangaea ismi verilen bu büyük kara parçası Güney Kutbu'nda bulunuyordu. Yaklaşık yüz seksen milyon yıl önce Pangaea ikiye ayrıldı. Farklı yönlere sürüklenen bu iki dev kıtanın birincisinden Afrika, Avustralya, Antarktika ve Hindistan; ikincisinden ise, Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'nın Hindistan dışındaki kısımları oluştu.

Kıtasal hareketin yılda 1 ile 5 cm civarında olduğu hesaplanmıştır. Tabakalar bu şekilde hareket ettikçe Dünya coğrafyasında değişiklikler meydana gelir. Örneğin, Atlantik Okyanusu her sene biraz daha genişlemektedir. *(Carolyn Sheets, Robert Gardner,Samuel F. Howe, General Science, Allyn and Bacon Inc.Newton, Massachusetts, 1985, s. 305)*

Allah, dağların hareketini ayette **"sürüklenme"** olarak bildirmiştir. Bilim adamlarının bugün bu hareket için kullandıkları İngilizce terim de **"continental drift"** yani **"kıtasal sürüklenme"**dir.

"Dağları görürsün de donmuş sanırsın; oysa onlar bulutların sürüklenmesi gibi sürüklenirler..." *(Neml, 27/88)*

Yerin Yedi Katmandan Oluşması

Allah'ın Kur'an'da yeryüzü ile ilgili bilgilerden biri, yeryüzünün, yedi kat olan gökyüzüne benzerliğidir:

"Allah, yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı?" *(Talak, 65/12)*

Rabbimiz asırlar önce yerin ve göğün yedişer kat olduğunu bildirmiştir. Asırlar sonra uzun jeolojik araştırmalar sonucunda varılan netice de aynı olmuştur. Bilim adamlarının sıraladığı bu katmanlar şöyledir: *Hidrosfer, Litosfer, Astenosfer, Üst manto, Alt Manto.*

Dış Çekirdek ve İç Çekirdek.

Hidrosfer, okyanus ve denizlerin en üst kısmı ile bunlardan etkilenen karaların kıyılarıdır. **Litosfer,** Dünya'nın en üst katmanını oluşturan katı kaya tabakadır. Diğer katmanlarla kıyaslandığında oldukça ince, daha soğuk ve daha katıdır; bu bakımdan yeryüzünde kabuk görevi görür.

Litosferin altında **Astenosfer** katmanı bulunur. Bu katman yüksek ısı ve basınca maruz kaldığında yumuşayıp eriyebilen, sıcak, yarı katı maddelerden oluşmuştur. Katı Litosfer tabakasının, yavaşça hareket eden Astenosfer tabakası üzerinde yüzdüğü ya da hareket ettiği düşünülmektedir. Bu katmanın altında yüksek sıcaklıkta, yarı katı kayalardan oluşan yaklaşık 2.900 km kalınlığında manto denilen bir tabaka vardır. Kabuktan daha fazla demir, magnezyum ve kalsiyum içeren manto daha sıcak ve yoğundur; çünkü Dünya'nın içindeki ısı ve basınç derinlikle birlikte artar.

Dünya'nın merkezinde de neredeyse mantonun iki katı yoğunlukta olan çekirdek yer alır. Bu yoğunluğun sebebi içeriğinde kayalardan çok metaller (demir-nikel alaşımı) bulunmasıdır. Dünya'nın çekirdeği ise iki ayrı parçadan oluşur: Biri 2.200 km kalınlığında olan sıvı dış çekirdek, diğeri de 1.250 km kalınlığındaki katı bir iç çekirdek. Dünya döndükçe sıvı dış çekirdek Dünya'nın manyetik alanını oluşturur.

Her şeyden önemlisi, XX. yüzyıldaki teknoloji ile tespit edilebilen bu bilimsel gerçeklerin Kur'an'da yerelması Kur'an'ın çok sayıdaki mucizesinden sadece birkaçıdır.

Yarılan Yeryüzü

"Dönüşlü olan göğe and olsun. Yarılan yere de." *(Tarık, 86/11-12)*

Yukarıdaki ayette geçen Arapça ***"sada"*** kelimesi Türkçede *"çatlama, yarılma, ayrılma"* anlamlarına gelmektedir. Allah'ın yerin yarılması üzerine yemin etmesi, başka bir Kur'an mucizesidir.

1945-1946 yıllarında, bilim adamları mineral kaynaklarını araştırmak için ilk kez deniz ve okyanusların diplerine indiler. Araştırmaların da dikkati çeken en önemli noktalardan biri Dünya'nın kırıklı yapısı oldu. Dünya'nın dış yüzeyindeki kayalık tabaka; kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu olup, on binlerce kilometre uzunluğunda çok sayıda geniş çatlak (fay) ile yarılmıştı. Yeryüzünün bu kırıklı yapısı sayesinde, önemli miktarda ısı dışarı atılır ve erimiş kayaların büyük bir kısmı okyanuslardaki tepeleri oluşturur. Eğer yeryüzünün, kabuğundan yüksek miktarda ısının dışarı çıkmasına olanak veren bu yapısı olmasaydı Dünya üzerinde hayat imkansız olurdu. Çünkü bu durumda yer kabuğunun altından çıkış noktası bulamayan ısı, çok büyük miktarlarda olumsuz nükleer etki meydana getirecekti.[5]

Kur'ân-ı Kerim, eğitim ve bilimden uzak atılımların başarılı olamayacağını, milletlerin huzur ve mutluluğa erişemeyeceğini, insanlığın bunalımlardan ve sıkıntılardan kurtulamayacağını, cehaletin yeryüzünü karartacağını, düşüncenin ve bilimsel gelişmenin olamayacağını kabul ve telkin eder. İnsanların düşünmelerini ve akıllarını çalıştırarak araştırmaya yönelmelerini ister. Kur'anın çağımız ve sonrasına tuttuğu bilim ışığını anlayabilmemiz için Kuran-ı Kerim gelmezden önceki karanlığı iyi tanımamız gereklidir. Kur'an öncesi devir, adı üstünde "Cehalet Devri"'dir. Ne kötülük ararsanız var. Tek Allah inancı (Tevhid Akidesi) kaybolmuş yerini çok tanrıcılık almış. Kan davaları alabildiğine çoğalmış insanlar birbirini acımasızca öldürüyorlar. Kuvvetli zayıfı daima eziyor. İnsanlar köle pazarlarında satılabiliyor. Hak hukuk unutulmuş, yerini zulüm almış. Kadınlar tahakküm altında. Kız çocukları diri diri toprağa gömülecek kadar vahşet büyümüş. İsteyen istediği sayıda kadınla evlenebiliyor. Cehaletin

[5] https://sorularlaislamiyet.com/kurandaki-bilgiler-ve-bilimsel-ayetler-daha-onceden-biliniyor-muydu-ozellikle-misirlilarin-oluleri

karanlıklarında kötülükler kol geziyor. İşte bu karanlıklara Kur'an eğitim, bilim ve insan hakları güneşi doğuyor ve ışıkları çağımızı hatta gelecek çağları da aydınlatıyor.[6]

[6] https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10189

SONUÇ

Peki, ilim, bilgi ve bilim aynı şeyler mi?

Manevi ilimlerden uzak kalmak bizi nereye götürür?

İlim ve alem aynı kökten gelen iki kelime. Alem bir şeye alamet, özel ad ve simge olan, bununla onun bilgisini zihnimizde canlandırdığımız şey demek. Âlem de buradan geliyor, alemin genişi, gruplandırılmış hali. Varlığın her bir kategorisi bir âlem. Allah, âlemlerin Rabbi. Bu kökten olmak üzere eşyanın zihnimizdeki bilgisi de ilim. Bilgi ise ilmin biraz daha yalın kaçmış Türkçesi. Yani bilgi ve ilim yaklaşık aynı şeyler. Bununla birlikte bilgi, bilenin fiilini anlatır, başka şeye atıfta bulunmaz, ilim ise bilenin dışında da bir müessiri olan bir sonuca işaret eder.

Bilgiyi ikiye ayırıyoruz: Gündelik ve sıradan bilgi ve bilimsel bilgi. Sıradan bilgi bir yöntem izlemeden edindiğimiz herhangi bir bilgidir. Babanızın sizden yirmi yaş büyük olduğunu bilmeniz böyle sıradan bir bilgidir.

Bilimsel bilgi ise belli bir konuda, belli bir yöntemle edindiğimiz ve doğruluğu test edilebilen bilgidir. İşte böyle bir bilgiyi elde etmeyi sağlayan disipline ise bilim denir ama İslam geleneğinde bu da ilim olarak bilinir.

Bu konuyu teknik bilgiler ışığında yukarıda açıklamaya gayret ettik.

Filancanın çok ilmi var dendiğinde, çok bilgisi var denmiş olur. Ama falanca fıkıh ilmine sahiptir dendiğinde ise burada ilimle kastedilen, bugünkü anlamda bilimdir. Yani fıkıh tefsir, hadis, kozmoloji gibi disiplinler, bugün bilim diye ifade edilen anlamda birer ilimdirler, ayrıca bu bilimlerle kazanılan, ya da sıradan elde edilen bilgiler de ilimdir.

Bilime de ilim dense bile yine de mesela, fıkıh bilimi denmesi hoş değildir, fıkıh ilmi demek daha güzeldir.

Bununla birlikte, bilgi ile ilgili kavramlar açısından Kuranı Kerim'e ya da Sünnet'e baktığımızda dikkatimizi çeken hususlardan biri, bu iki kaynakta ilim kelimesinin hep bilgi anlamında kullanılmış olmasıdır. İlim kavramı İslam'ın tedvin döneminde (H. 136-150) re'yin karşıtı anlamında kullanılıyordu. Yani başlangıçta ilim Kur'an ve Sünnet'ten ibaret görülüyor, aklın ve tefekkürün dahli olan rey ve içtihatlara ilim denmiyordu.

Vakıa, İslam geleneğinde de ilim ile ifade edilen pek çok bilim ortaya çıkmıştır, buna rağmen ilk iki kaynakta ilimle hep bilginin kastedilmiş olmasının iki sebebi olabilir:

Asıl olan bilgidir, bilim bilgiye ulaşmanın bir vasıtası olmaktan ibarettir. Kur'an-ı Kerim'in indiği, Sünnet'in oluştuğu dönemde bir bilimden söz edilmiyordu. Bu sebeple de ilim kelimesi hep bilgi anlamında kullanıldı, denebilir.

Kur'an-ı Kerimde ve Sünnet'te konumuz açısından dikkatimizi çeken ikinci husus özellikle Kur'an-ı Kerim'in bilgiyle ilgili çok fazla kavram içeriyor olmasıdır. Bu durum elbette bilgi denen şeyin çok çeşidinin ve pek çok boyutunun olduğunu gösterir. Kur'an-ı Kerim'de bir şey ne kadar çok kelime ile anlatılıyorsa o şeyin o kadar çok çeşidi, rengi ve tonu var demektir.

Aksi halde tamı tamına müteradif/eş anlamlı kelimelerle israfa gidilmiş olur. İsrafı ve israf edenleri sevmediğini söyleyen Allah'ın bizatihi kendisi israf eder mi?

Kur'an-ı Kerim'de bir doğrudan bilgiyi anlatan kavramlar, bir de bilginin vasıtalarını ifade eden kavramlar vardır. Birinci grubu oluşturan kavramlar altmıştan fazladır, ikinciyi oluşturanlar ise doksana yakındır.

Allah'ın isimleri ve sıfatları da bu konuda bize ilginç işaretler verir. Mesela Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bilgisini anlatmak için isim ya da sıfat olarak şu kelimeler kullanılır: Alîm, Allâm, Âlim, Hakîm, Semî, Basîr, Habîr, Hafîz, Muhsî, Muhît. Dediğimiz gibi bunların hepsi Allah'ın isimleri değildir, bir kısmı sadece O'nun bilgi ile ilgili bir vasfını anlatan kelimelerdir. Mesela Allah'ın Âlim ya da Allâm diye ismi yoktur. Ama bir kısmı sıfat da olsa yine de O'nun bilgisinin çok yönlülüğünü anlatırlar.[7]

İlim ve Bilim bu kadar gelişmişken; İnsanlar neden mutsuzlar ve yukarıda bahsedilen islam öncesinin müşriklerine benzer putlar peşinde koşuyorlar. Aslında sadece bilim insanların huzurunu sağlamıyor. Manevi ilimlerden uzak kalan insan modern putperestliğin esiri olmaktan maalesef kurtulamıyor.

Son yıllarda insanlığın bir "inanç boşluğu" ya da "iman krizi" yaşadığı herkesin malumudur. Özellikle gençliği derinden etkileyen bu krizi doğru teşhis etmeliyiz ki, doğru çözümü bulalım.

Bu çerçevede yeni bir çalışma yapan Chittick'in tespitleri ilginçtir. Şöyleki:

'Modern zamanlar ve modern düşünce tek bir merkez, tek kaynak, tek hedef ve gayeden yoksundur. Modernitenin genel bir prensibi ve rehberi yoktur; başka bir deyişle bir tek tanrısı yoktur. Oysa hayata anlam veren ve hayatın kaynağını teşkil eden bir tek Allah'tır. Allah tek ibadet edilendir. Modern dünya birçok tanrılara ibadet etmektedir. Yoğunlaşan bir teksir (çoğaltma) sürecinde, tanrılar sayılamayacak derecede artmıştır ve insanlar tanrı konumuna yerleştirdikleri her şeye, genellikle aynı anda birkaçına birden tapınmaya başlamışlardır…

Modern insan son derece dar bir alanda uzmanlaşmıştır ve bilginin artışı uzmanlıkla eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir. Sonuç ise müşterek yanlış anlama ve uyumsuzluktur. İslâm düşünürleri ise bütün ilmi disiplinleri 'tevhid ağacının dalları' şeklinde anladılar. Batı düşüncesinde bilginin birliğini kurmak imkânsızlaşmıştır… Kısacası, modern dünyada yaşayan insanların birleştirici prensipleri yoktur ve sonuçta artarak bölünen hedef ve isteklerle ve yoğunlaşan bir kaosla karşı karşıyayız.

Herkesin kendine ait tapındığı tanrıları oldu. Hiç kimse mutlak bir boşlukta hedefsiz, değersiz, anlamsız ve kaynaksız ayakta kalamaz. İnsanların tapındığı tanrılar, hayatlarının anlam ve içeriklerine referans olan noktalardır. Geleneksel tapınma nesneleri ile modern tanrılar arasındaki fark, modernitenin, ikincil tanrılarının üstün bir tek tanrıya toplanabilmesine mahal vermiyor oluşunda aranmalıdır. Bu başarıldığı anda da "üstün tanrı" fikri ideolojiler tarafından icat edilir; bu, muhakkak ki bütün diğer tanrıların gerçekliklerini reddeden tevhid (Allah'ı birleme) anlayışının tanrısı değildir… Teksir dünyasındaki tanrılar çok kalabalıktırlar.

[7] https://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/ilim-bilgi-ve-bilim-55356

Bunların en önemlilerini saymaya kalksak, modern zamanların mit ve ideolojilerinin listesini vermek yeterli olacaktır:
Evrim, ilerleme, özgürlük, eşitlik, bilim, tıp, ulusçuluk, sosyalizm, demokrasi, Marksizm, vs.
Fakat belki de bu tanrıların en tehlikelileri kendilerini tanımakta zorlandıklarımızdır; çünkü modern dönemde bizler, onları hayatımızın bir vazgeçilmezi, teneffüs ettiğimiz hava gibi algılıyoruz.
Bu tanrılardan en yaygın olan, güya masum birkaç isim vereyim; temel ihtiyaçlar, sağlık, iletişim, tüketim, gelişme, eğitim, enerji, döviz, faktör, gelecek, büyüme, kimlik, bilgi, hayatstandardı, yönetim, model, modernizasyon, planlama, üretim, ilerleme, pro je, hammadde, ilişki, kaynak, rol, servis, cinsellik, çözüm, sistem, refah, çalışma…
Bunlar modernitenin 99 tanrısından bir kısmı, onların isimlerinin söylenmesi de modern insanın zikri.

Bu kelimeler tiranik karaktere sahiptir ve bunların ortak özelliklerinin en önemlisi, kendilerinin iyi ve faydalı olduklarına dair izlenimler olsa dahi, tanımlarının olmamasıdır. Mesela; sağlık, refah, hayat standardı gibi şeyler aslında yoktur, fakat bu kelimeler birçok insana iyi şeyler çağrıştırmaktadır. Bu soyut terimler, bilimin en ulu tanrılardan biri olduğu bir dünyada belli bir otorite izlenimi taşırlar.

Sınırsız bir idealde tanımsızlaşan bu kelimeler insanlarda sınırsız ihtiyaçlar uyandırır. Günümüzde insanlar anlamsız kavramlara ihtiyaç hissederler ve onlara sahip olmaları gerektiğini düşünürler.

Bu boş idoller, insanların adanma ve tapınma nesneleri olur. Plastik kelimeler kendi lehinde konuşanlara büyük bir güç verir. Sağlık, iletişim, tüketim, bilgi, gelişme gibi kelimeleri kullananlar prestij kazanır, çünkü o, 'tanrı ve hakikat adına konuşur' ve bu durum insanları sessiz kalmaya iter. Bütün bunlardan sonra, sağlık ve gelişmeye tamamen aptal birinin itiraz edebileceğini düşünürüz. Tek kaygıları bizim sağlığımıza ve gelişimimize yardımcı olmak olan bu kişileri, herkes takip ve takdir etmelidir.

Bu mini tanrılar hakkında konuşan 'müctehidler', gerçekte bir tek onlar uzmandırlar. Plastik kelimelerin her biri bir ideal kurmakta ve bu konular üzerine sadece uzmanların fikir sahibi olabileceği görüşünü desteklemekte, böylece de hayatlarımızı onlara bağımlı kılmamızı sağlamaktadır. Bilimsel müctehidleri izlemek zorundayız; çünkü sağlığımız, refahımız ve eğitimimiz için 'şeriatlar' belirlemişlerdir. İnsanlar 'her şeyin en iyisini bilen' uzmanların beyanlarını 'fetva' gibi algılarlar…Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi" bu tanımlamaya çok uygun gelmekte ve kişisel gelişimcilerin, iktisatçıların ve yöneticilerin kısacası sosyal hayatta var olma savaşı veren modern insanların vaz geçemedikleri değer yargıları olarak kabul edilmektedir.

Geçmişten daha fazla sahte tanrının bulunduğu bugünlerde bu tanrıların alanı çok geniştir. Geçmiş toplumlar, bazen cehaletleri sebebiyle şirke düşseler de kendilerine göre bir tür tek tanrı inancına sahiptiler. Fakat modern toplumda teksir'in tanrılarından başka bir şey yoktur ve bu durum tevhid akidesi ile asla bağdaşmaz.' (William C.Chittick, Kur'ân ve Çağımız, Pınar yay., 2010-İstanbul, s. 40-51)[8]

[8] https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdullah-yildiz/modern-putperestlik-28982.html